

BUITEN

28^E JAARGANG N°. 12

ZATERDAG 24 MAART 1934

Foto Turkenburg's Zaadhandel, Bodegraven

GROOTBLOEMIGE LATHYRUS ODORATUS (SPENCER-HYBRIDEN)
(BIJ HET ARTIKEL: „LATHYRUS ODORATUS”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE STILLE WEKEN, DOOR JOHAN WESSELINK . . .	BLZ. 134
TUINTJES, DOOR A. POTASSE-KUMMEL . . .	BLZ. 134—135
DE LIJSTER, DOOR WS.	BLZ. 135
STAD (GEDICHT) DOOR J. J. VAN GEUNS . . .	BLZ. 135
LATHYRUS ODORATUS, (GEÏLL.), DOOR G. KROM- DIJK.	BLZ. 133, 135, 144
INDRUKKEN UIT HET HEILIGE LAND VAN DEN ISLAM (GEÏLL.), DOOR D. VAN DER MEULEN . .	BLZ. 136—138
DE HUID EN HAAR VERZORGING . . . BIJ DIEREN (GEÏLL.), DOOR DR. H. ENGEL (SLOT) . .	BLZ. 138—141
OVERAMMERGAU EN ZIJN PASSIESPELEN (GEÏLL.) DOOR P. J. A. LINTER.	BLZ. 140—143
SOUVENIR (GEDICHT), DOOR WS.	BLZ. 143
EEN MOOIE NIEUWIGHEID, (GEÏLL.) DOOR L. S.	BLZ. 144

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

DE STILLE WEKEN

DOOR JOHAN WESSELINK

OVER het land hebben de vasten-avondzotten geraasd met bonte mommen en bizarre kleding. Zij hebben met trommellawaai en schellengerinkel de donkere schimmen van den winter uitgedreven, maar daarna mom en zottekled afgeworpen. Zij bereiden meditatief zich voor tot de ontvangst der lente, van de zon en de bloemen. Tot het oudste heidendom zijn volksgebruiken terug te voeren en onverwoestbaar hechten zij zich vast aan altijd weer nieuwe geslachten. Er is een vreemd en sterk verband tusschen de menschen en de natuur, dat verrast door de symbolische harmonie. De stijgende zon heeft den winter teruggedreven, stormen en wilde wolken drijven hem uit, met trommels, schellen en jagende maskers. En nu ligt de aarde stil en meditatief, schoongewassen, met het aangezicht naar de zon. Het zijn de stille weken der voorbereiding. Heel fijntjes hangen de franjes van hazelaar en els in het nog dorre hout, stil en roerloos, bang dat hun gouden stof zal uitwolken in een nog niet ontwaakte lente. De els is rustiger, wijzer dan de hazelaar. De hazelaar heeft soms van verlangen het hooglied van de lente te zingen. Als de zon nog een beetje toeschietelijker wordt, dan is hij niet meer te houden en zijn goudpoeder heeft kans te verstuiwen op bevroren grond. De els heeft niet die onvoorzichtige spontaneïteit; hij wil al zijn schoonheid bewaren tot de hoogtij van de lente. Dan zal hij in bronzen pracht zijn franjes doen waaiëren over de anemonen, de geurige violen en de primula's. De eerste kapellen zullen mee genieten van zijn gouden wolken. Wat er nu in de stille weken bloeit, is te schuchter, te devoot voor goudwolken en te klein en te tenger onder het goud-bronzen decor van den els. Het is de *galanthus nivalis*, die uit de sneeuw opgedoken is met haar witte, kleine klokje, dat te ijl en te blank is om geluid te worden. Het zijn crocussen, die haar glanzende kelken van geel en paars te haastig geopend hebben en vergeefs wachten op den vlinder, die bij haar glanzende kleuren past. De hommel met zijn wildemansgebrom, die zwervende vagebond, heeft de *crocus* natuurlijk ontdekt. Hij, de zwerver, die er altijd is, altijd gulzig zich stort op de honing, altijd snuffelt en loert naar het goede der aarde, hij vergeet bij de crocussen de misère van den winter. Ergens in een holletje heeft hij opgesloten gezeten tot de zon hem wakker maakte. Hij vliegt uit en ja, daar staan de crocussen zoo maar klaar om aan al zijn vreugdeverlangens te voldoen. Brutaal en moedig zijn de hommels, heerschers, als echte vagebonden. Zij zijn er vóór de bijen en de vlinders, zij scheppen de room, zij genieten van de eerste geuren. Wie doet hun wat? Met hun basstemmen overstemmen ze iederen mededinger, onder hun trillende

vleugels buigt iedere bloem, ja, als de els niet oppast, rafelen ze nog zijn franjes kapot. Toch schijnt het of de crocussen hem goedgezind zijn. Zie eens, hoe die groote gele op de zuidkant van het walletje hem in zijn kelk vasthoudt en de blaadjes zelfs beschermend vouwt over zijn onbeholpen, ruige lijf. En de andere crocussen, de paarse, schijnen afgunstig. Het paarse kleed is te stemmig, te ernstig voor den lustigen zwerver. En de *galanthus nivalis* is te kuisch, te blank, te vroom. Ze zou breken als de gulzige wildeman haar naderde, zij trillen reeds als zijn stem voorbij gonst. Anders doet de winterjasmijn, die met een gele draperie het oude, bouwvallige muurtje bedekt. Alle bloemen zien naar hem uit en hij ruischt er zoemend langs door de overvloed van kleur en geur. En van zonlicht. Want de Maartsche zon stooft het muurtje al warm en er is een toover van licht en goud. Daar deelt ook Daphne in met haar rose bruidstakken, en de aconiten schuilen er bijeen en genieten bescheiden mee van het feest. De hommel is weggegonsd. Waarheen? De zwerver zal door tuinen zeilen, door allemaal zon en over alle bloemen, die hij, vagebondeerende rôdeur, wel weet te vinden, al kruipen ze nog weg gelijk het Maartsche viooltje of het kleine hoefblad, in puin en onder broussailles. In de stille weken worden er litanieën gezongen als preludia van het lentehooglied, wisselzangen van merels, meezen, vinken, roodborstjes, winterkoninkjes. Van musschen ook. Maar die detoneeren. Ze zitten nog allemaal om het huis, waar de voederbakken staan. Ze zingen nog voorzichtig, ze weten nog niet of het ernst is met de zon en met die winterjasmijn, en de crocussen en de sneeuw klokken. En ze houden nog een oogje op het venster, waardoor 's morgens de kruimels naar buiten gegooid worden en die voederbakken willen ze toch ook nog niet verwaarloozen. Men kan nooit weten! Veilig voelen ze zich eerst als er groen gaat botten, als de bijen, vlinders, vliegen, rupsen, wormen te voorschijn komen. Zoo'n hommel, nou ja, daar zijn ze nooit verzot op geweest. 's Avonds gaat een zwarte lijster op het topje van den radiomast zitten, heel zoetjes doet hij zijn avondgebedje en kijkt naar de zon, die ondergaat. Verbeeldt hij het zich of is het werkelijk zoo? 't Is zoeler in de lucht dan gisteren en die nevels daar in de weide, dat is van de zon. Die heeft vandaag al warmte gebroeid. Morgen zal hij er eens heen vliegen. Tien tegen een, dat er uit die weide, tusschen de madelieven, wat lekkers te voorschijn kruipt. En dan wil hij ook naar die helling, waar 't zand zoo los woelt, warm en gestoofd. Daar bloeien misschien al de paarse helmbloemen, waartusschen allerlei dingetjes scharrelen, die hem de winterontbering zullen vergoeden. Want zoo'n rotte goudreinet, die men hem wel eens toegooide, was goed toen er anders niet te eten viel, maar hij, Lucullus der vogelen, prefereert toch een behoorlijk diner met een malsch escargootje als hors d'oeuvre. Bij die gedachten doet hij zijn gebedje luider, blijer. 't Vooruitzicht van morgen stemt hem tot vreugde. Dan kijkt hij neer op den kerseboom. Kleine pikkeltjes ziet hij er aan, allemaal kleine pikkeltjes, duizenden. Dat worden bloemen, dat worden kersen. Een vizioen van een groot festijn gaat voor hem open. En zijn avondgebedje wordt een juichkreet, die beantwoord wordt uit het topje van den anderen radiomast. Zie zoo, morgen zullen ze met hun beiden er op los gaan. De stille weken van Maart? Neen, dat is een dichterlijke fantasie. Het broeit en zont, het gonst en zingt al overal. Erger: Toen de lijsters met een laatsten kreet, die heelemaal niet meer een gebedje was, van de radiopalen weggevlogen waren, renden met hooge ruggen de katers door den tuin en hun zang en wederzang ging je door merg en been, erger dan het gekerm van een valsch gestemde zingende zaag. Al de sneeuw klokken, crocussen en aconiten gaan er vannacht aan. Zul je morgen vroeg wel zien!

TUINTJES

DOOR A. POTASSE-KUMMEL

IK ruik pannekoeken", riep m'n kleine jongen, toen hij uit school kwam en de voordeur binnenstormde. Gevolgd door zijn onafscheidelijken vriend Daantje holde hij de keuken in. Twee paar verlangende oogen gingen van de pan naar het stapeltje bruin-knappende gebak en niet lang daarna zaten ze elk achter een dik besuikerde koek. Als ons moeder koeken bakt", zei Daantje en hij veegde met den rug van zijn hand den mond af. dan dansen we alle-

maal om haar heen". ☼ Bij de gedachte aan z'n moeder betrok opeens zijn guitig snoetje en hij vertelde: „Ze heeft van morgen gehuild, we hebben een dikke brief gekregen en nou willen ze ons bosch omhakken". ☼ Ja, dat was erg, maar begrijpelijk was het wel. ☼ Tusschen de allemaal eendere, keurig onderhouden tuintjes, onderling gescheiden door een lage liguster-haag, stak het ééne, met hoog struikgewas, als een slordige krullebol uit. ☼ „Ons moeder en ons bosch", zei Daantje als twee die bij elkaar hoorden. ☼ En over de beide jongenshoofden heen, zag ik opeens weer het tafreeltje, hoe enkele jaren geleden het artistengezin ons deftige nieuwbouwwijkje was komen binnenvallen. ☼ In den verhuishwagen zaten veel kinderen en slechts weinig meubels werden uitgeladen. ☼ 's Morgens hadden ze hun entrée gemaakt en 's middags was het huis al in orde. ☼ Toen togen de vader en de twee grootste jongens naar de bloemenmarkt en ze kwamen terug met een paar ribessen, een vlierstruikje en een linde-boompje. ☼ Het blonde vrouwtje stond aan de voordeur het drietal op te wachten en liefkoozend gleden haar handen over het slanke lindestammetje. ☼ Later hoorden we dat het vrouwtje opgevoed was buiten, te midden van groen en bloemen. Ze was den jongen artist gevolgd tot op het kleine bovenhuis. Met dapperen lach had ze het heimwee weggeduwd en ze zocht den zonkant in de oogen van haar vijf jongetjes, die daar achtereenvolgens geboren werden. ☼ Toen, opeens waren de verdiensten beter geworden. Ze hadden het kleine moderne huisje gehuurd met vóór- en achtertuint, dat toevallig leeg stond. ☼ Vergeten waren de jaren van zorg en druk. ☼ Hier zouden de kinderen kunnen spelen, niet bedreigd door auto- en tramverkeer. Hier zou ze weer buiten kunnen zitten, zooals vroeger thuis onder den lindeboom. En de lindeboom was gekomen en de struiken die ze al die jaren zoo gemist had. Maar alles was zóó wonderlijk vlug gegroeid dat het tuintje 's zomers op een dicht prieel leek, waar geen zonnestraal dóór kon breken. ☼ Maar óók geen nieuwsgierige burenoogen, wist het vrouwtje, en ze zat in haar groen holletje zielsvergenoegd en gelukkig. ☼ Onkundig was ze van het noodlot dat dreigde in reglement-vorm. Er mocht, volgens opgemaakt plan, geen hoog struikgewas, geen schutting of iets van dien aard de harmonie van het geheel verstoren. Dát stond er. ☼ En in het huisje van „ons moeder" was niets harmonisch. ☼ Daar lachte, huilde en stoeide de kleuterschaar in alle toonaarden, en buiten groeide het struikgewas even uitbundig. ☼ De burens, wier nieuwsgierigheid onbevredigd bleef, doordat het vrouwtje nooit een praatje maakte en zich zelden liet zien, namen wraak. ☼ Het bestuur kwam in plechtige vergadering samen en schreef den grooten brief die maakte dat Daantjes pannekoek-vreugd bedorven werd en dat zijn moeder in tranen was. ☼ In gedachten zag ik de mannen al met hakmes en bijl, omringd door de verontwaardigde familie. ☼ Maar geen drama viel te beleven. Vóór het vonnis voltrokken werd, kwam als voor jaren de verhuishwagen, die kinderen, meubels en artiesten-paar meevoerde. En niemand weet waarheen ze gegaan zijn. ☼ Onze jongen heeft wel vriendjes weer gekregen, maar geen onafscheidelijke meer zooals Daantje was. ☼ Het huisje was dadelijk weer verhuurd. Stijve, hagelwitte gordijntjes hingen voor de ramen, waar voorheen vuurroode geraniums vlamden. ☼ Een rentenierend echtpaar sleet er rustig zijn laatste levensjaren. Tusschen de rechte grintpaadjes om de bloemperkjes groeide geen onkruid meer en de liguster-haag was even recht geschoren als bij de burens. ☼ Maar er klonk ook geen uitbundige schaterlach, noch een lieve vrouwenstem, die een huilend kindje in slaap zong. ☼ Het huisje en de voor- en achtertuint waren gelijk geworden aan een van de velen, volgens „reglement".

DE LIJSTER

HET kind zit in de wieg, en kijkt met zijn blanke, verwonderde oogen naar buiten. Hij pruimt met zijn grappige mondje, hij beweegt zijn kleine vingers langs den rand van de wieg, en ziet maar . . en ziet . . En warempel, daar heb je de lijster. Hij is uit de lucht komen vallen. Hij is neergestreken op de lat, waar het meisje het karpertje over hangt om het te kloppen. Hij trippelt, bevallig als een danseres over het groengeverfde hout. Nu buigt hij zijn kopje links, dan weer rechts, hij rekt en strekt zich, hij hipt en tipt met zijn broze pootjes, hij trilt met

zijn bronzen vleugels . . ☼ Het kind heeft hem ontdekt, en het houdt zijn oogen voortdurend op dat bewegende ding gevestigd. Kijk, kijk, daar trippelt de lijster langs de lat, en komt dicht bij het raam. Je ziet zijn nerveuze kraaloogjes en zijn bibberende snaveltje. ☼ Als dit nu geen voorjaar is, weet ik het niet. Een kind, een lijster. En boven die ellendige huizenrij, waar ik op uitzie, een barmhartige lenteheemel, mild, met veel blauw en wit, een groote wolk, die bedaard en stralend door den eersten lentemiddag zeilt. ☼ Als dit nu geen vreugde is . . ☼ Het kind ziet nog steeds naar den vogel. ☼ Maar plotseling vliegt hij weg. Ik hoor het ruischen van zijn wieken. Dan schuift het in het heestertje van de burens, een heestertje, dat naast het schuurtje staat, en nog heelemaal kaal is. Het is, of er iets door de takken valt. Dat is natuurlijk de lijster. En even klinken een paar tonen. Een fragment van een vogellied. Een paar parelende, diepe klanken; een slag, zuiver als zilver; een blij brokje muziek. ☼ Nu is het toch voorjaar. ☼ Het kan nog wel wat duren. A la bonheur. Maar ik heb het dan toch maar gezien: het kind en de lijster. Ws.

STAD

DOOR J. J. VAN GEUNS

Geheimzinnige poorten en de breede
Haven waarin het water zinkt en stijgt
Maar dien sinds eeuwen vaart en handel meden,
Waar midden op den dag zelfs alles zwijgt.

Slechts het gebulder van de torenslagen
Wil nog wel overstemmen het geluid
Waarmee de ruimen worden leeggedragen:

Vergeefs: er vaart geen schip meer in of uit.
In boeken, eenmaal daaglijks nageslagen,
Telt nu geen vinger meer de winsten uit.

Maar dag aan dag beschaduwden de linden
Vervallen pakhuizen met dichte blinden
Waarvan het blauw door de eeuwen is vergrijsd.

Er is gansch geen beweging dan dat in de
Haven het water statig daalt en rijst.

Maar als ik nu het tooverwoord kon vinden . . .

Lathyrus Odoratus

DOOR G. KROMDIJK

(Bij de voorplaat)

NATUURLIJK zijn alle bloemen mooi, ook de in 't wild groeiende planten; zelfs die met bijna onopvallende bloemen zullen bij nadere beschouwing mooi en interessant blijken te zijn. Een feit is het echter, dat ze door den een meer gewaardeerd worden dan door den ander. Een ieder heeft nu eenmaal zoo zijn lievelingsbloemen. Toch zijn er enkele bloemsoorten, die een ieder welkom zijn, die niemand ooit in zijn kamer of tuin zal weren. O, we kennen ze wel, het zijn de Roos, de prachtige Anjer, en ten derde de heerlijk-geurende Lathyrus, „Sweet-Peas" — we hebben ze allen even graag, deze sierlijk gevormde, op elegante, soepele stelen geplaatste bloemen. Ze zijn immers overal voor te gebruiken, op kleine, glazen pulletjes, op hoogere vazen — sedert we stelen ter lengte van 50 tot 60 cm hebben, met op elken stengel vier tot vijf bloemen — en op fijn geslepen glas, ja daar komen ze nog wel het allerbest op uit. Grof steen kunnen we bij deze fijne bloemen niet gebruiken. Het grootste succes heeft men met de kleuren door elkander te gebruiken; enkele harde kleuren zetten we liever apart. Prachtig zijn ze in een glazen pul voor tafelversiering, vooral de zachte tinten doen het dan bijzonder goed. We moeten er alleen rekening mee houden, dat blauwe en lila tinten bij kunstlicht minder mooi zijn, verder zijn alle kleuren van het zuiverste wit tot het donkerste zwart geschikt. Toch is de Lathyrusbloem eerst de laatste jaren zoo populair geworden, tenminste wat ons land betreft. In Engeland geniet ze reeds geruimen tijd groote belangstelling, en het is ook daar dat men groote verbeteringen aan de bestaande soorten tot stand heeft gebracht.

(Slot op bladz. 144)

Foto G. Krugers

PANORAMA VAN DJEDDAH, DE WITTE STAD AAN DE BLAUWE ZEE. DJEDDAH, BILAAD AL KANĀSIL (STAD DER CONSULS). IS DE EENIGE ONREINE STAD IN HET HEILIGE LAND VAN DEN ISLAM

Indrukken uit het Heilige Land van den Islam

DOOR D. VAN DER MEULEN

VELE volken hebben of hadden hun Heilige Land of Stad. Ook wij Christenen spreken van ons Heilige Land en we lezen graag daarvan, en als een bezoek daaraan binnen den kring onzer mogelijkheden ligt, verlangen we er wel naar dat land eenmaal te zien om de heilige geschiedenis ervan beter te begrijpen, ja, die ten deele aan ons geestesoog te laten voorbij gaan. Daar leefden de Aartsvaders en in dat land van belofte werd Gods uitverkoren volk binnen geleid na het wonder van de woestijnreis. En in dat land woonde „de gezegende onder de vrouwen”, en daar ligt het verachte Bethlehem, de plaats waar onze Heiland geboren werd, en dat land koos God uit om de schouwplaats te zijn van de centrale gebeurtenissen der wereld-geschiedenis. Het Heilige Land is voor ons een land van heilige geschiedenis en van vele en grootsche herinneringen. Nog is het een land van actuele beteekenis in het wereldgebeuren en wellicht zal het dat nog meer worden. Maar God roept er ons niet meer heen om Hem daar te dienen of Hem te aanbidden op den tempelberg. Integendeel, de geschiedenis van Gods volk is wereldgeschiedenis geworden en de dienst van God in zijn tempel en in nauwkeurig voorgeschreven ritueel is geworden een dienen in geest en waarheid. Slechts piëteit en vrome herinnering en geen reële geestelijke belangen binden ons aan ons Heilige Land. **HET SPECIFIEKE VAN DE „HADDJ”.** Voor den Mohammedaan is dit anders. Het land waar de stichter van zijn godsdienst geboren werd en waar die zijn wereld-zending volbracht, spreekt tot hem niet slechts van herinnering, maar het roept hem op om Allah dàar te dienen, te zamen

met zijn broeders uit de andere landen der wereld, op vastgestelde dagen en vastgestelde plaatsen, en om dàar te verrichten een ritueel, dat de stichter van hun godsdienst, de „laatste van Allah's profeten”, zelf hun voordeed. Het Heilige Land van den Moslim is voor hem van een reële en actuele beteekenis, die ons gewoonlijk ontgaat. Eén van de vijf zuilen van den Islam is het verrichten van de „haddj”, den bedevaarttocht naar het Heilige Land, om daar de voorgeschreven riten te volbrengen bij de Qa'aba te Mekka, bij den „berg der genade” in de vlakte van Arafat, en om den duivel te steenigen in het dal van Mina. Iedere volwassen Moslim, die daartoe in staat is en die zijn gezin verzorgd achterlaten kan, is verplicht éénmaal in zijn leven de haddj te volbrengen. Sommige Moslimsche volken nemen het niet zoo nauw met dezen zeer zwaren eisch, dien hun profeet hun oplegde. Zij leggen dan vaak meer den nadruk op de andere vier zuilen van hun godsdienst, n.l. 1. het belijden (volgens hun korte geloofsbelijdenis: „er is geen andere God dan Allah en Mohammed is Zijn profeet”), 2. het verrichten van de salaas, de vijf voorgeschreven rituele godsdiensttoefeningen per etmaal, 3. het betalen van de zakaat, een voorgeschreven gedeelte van de inkomsten van het land, den veestapel enz., 4. het vasten gedurende de maand Ramadaan. De Moslims van ons Indische gebied zijn bekend om hun trouw in het volbrengen van de haddj. Zij behooren wel tot de verst afwonenden van het Heilige Land en de vervulling van dezen plicht kost hun veel, maar dat schijnt de aantrekkelijkheid ervan slechts te vergrooten. Levenslang moet er vaak voor gespaard, alle

bezittingen moeten vaak te gelde gemaakt worden, en tenslotte moet men nog een kansspel met den dood spelen om de haddj te volbrengen. In vroeger jaren zijn er calamiteiten van zoo grooten omvang bij de haddj voorgekomen of eruit voortgevloeid, dat de aandacht der Westersche Mogendheden er door getrokken werd en maatregelen ter voorkoming genomen werden. Eerst slechts maatregelen om zichzelf te beschermen, vooral door quarantaine tegen de epidemieën die van Arabië uitgegaan zijn over een groot deel der wereld; dan ook regelingen om de menschen op hun reizen naar en van het land van den Islam te beschermen. Quarantainestations onder internationale controle werden op den noordelijken en zuidelijken toegangsweg over zee opgericht, en de belanghebbende Mogendheden dwongen de Regeering van het

Foto G. Krugers

PELGRIMWERVERS IN ACTIE IN DE DESSA

Foto G. Krugers

OP HET DEK VAN EEN GOED NEDERLANDSCH PELGRIMSSCHIP. OFFICIEREN EN DOKTER HEBBEN DAGELIJSCH CONTACT MET DE ONWENNIGE, AAN HUN ZORGEN TOEVERTROUWDE REIZIGERS

Heilige Land het voorrecht af om in de havenstad Djeddah vertegenwoordigingen te mogen vestigen, die contrôle zouden kunnen uitoefenen op het vervoer hunner pelgrimonderdanen over zee en om te controleeren hoeveelen het land binnengingen en het weer verlieten, ten einde aldus het sterfte-percentage in het Heilige Land te weten. ☼ De havenplaats Djeddah werd aldus de eenige stad in dit „reine land”, die verontreinigd wordt door de aanwezigheid van ongelooovigen. Tot op den huidigen dag heet Djeddah bij de inwoners van de Hedjaaz (d.i. de geografische benaming van het Heilige Land van den Islam) daarom: „de stad van de Consuls”. Djeddah werd de internationale contrôle- en uitkijkpost van het Christelijke Westen in het Heilige Land van den Islam. Het bezetten van dien post heeft offers gekost. Niet alleen stond Djeddah telkens weer bloot aan het gevaar meegesleept te worden in de calamiteiten van het land, zooals oorlog, epidemieën, hongersnood, watergebrek, maar bovendien leefden de Christen-vertegenwoordigers er als gehate en onreine vreemdelingen, tegen wie nog eenmaal een algemeene moordpartij is losgebarsten. ☼ De offers zijn en worden echter niet tevergeefs gebracht: de gevaren aan de haddj verbonden zijn sterk verminderd en het nauwere contact tusschen Christenen en Moslims heeft geleid tot elkaar beter kennen en meer waardeeren. ☼ We zullen op den uitkijkpost te Djeddah gaan staan en onze blikken laten weiden over de heilbegeerigen die daar langs ons stroomen over deze heirbaan der Moslimsche wereld, waar al meer dan 1000 jaren de volken langs zijn getrokken in de overtuiging God daarmee te dienen en zoo het heil hunner zielen te zullen bemachtigen. ☼ Er zijn in de wereld vele pelgrim-wegen, heirbanen waar een lijdende, zoekende, hopen- de menschheid langs trekt. Eigenlijk is de levensweg van ieder mensch een pelgrimstocht. Met het lijden in deze wereld heeft de mensch geen vrede en in zijn ziel ligt het verlangen naar iets beters, naar vrede en harmonie en het geloof aan het bestaan van dat betere land. En daarom gaat met nimmer verflauwende hoop de menschheid op pelgrimsreis in deze wereld. Wanneer we dan ook staan aan den kant van zoo’n groote heirbaan van een deel der menschheid, dan leven we mee met hen die voorbijgaan, dan voelen we dat we van èn geslacht zijn, dan erkennen we dat wij ook op ónzen pelgrims- tocht zijn, alleen langs een anderen weg. Heilbegeerigen gaan aan ons voorbij, geloovigen, menschen die meenen op Gods weg te zijn, op weg te zijn naar het paradijs. Het is benauwend

om aan de heirbaan te Djeddah te staan. Vergeten we niet, lezer, dat de indrukken feller en onontkoombaarder mogen zijn op onzen uitkijkpost, maar dat we allen in ons leven telkens staan naast een pelgrimsweg en dat we de hopen- den er langs zien trekken, terwijl we diep in ons weten: „die weg is de verkeerde en hij loopt uit op teleurstelling”.

DE HADDJ EN DE NED. INDISCHE PELGRIMS, DE ZGN. DJAWI. Al vòòr Mohammad, dus nog in heidenschen tijd, was Mekka waarschijnlijk een bedevaartplaats. Doch pas nadat de stichter van den Islam den pelgrimstocht naar Mekka voorschreef als een door Allah opgelegde verplichting aan alle mannelijke volwassen geloovigen die ertoe in staat zouden zijn, is Mekka geworden een bedevaart-centrum van groeiende beteekenis. Meer dan 13 eeuwen al ziet een belangrijk deel der mensch- heid naar Mek- ka en keert ze het aangezicht naar die heilige stad bij de ver- plichte vijf da- gelijksche ritue- eele gebeds- oefeningen. En even lang al gaat jaarlijks langs Djeddah een stroom van volgelingen van den Arabischen Profeet. Naar- mate de zee- vaart zich ont- wikkeld heeft, en gemakkelij- ker, sneller en gevaarloozer is geworden, is het aantal der van overzee komen- de pelgrims ge- stegen. Kwa- men ze vroeger slechts in zeil- schepen, na vele

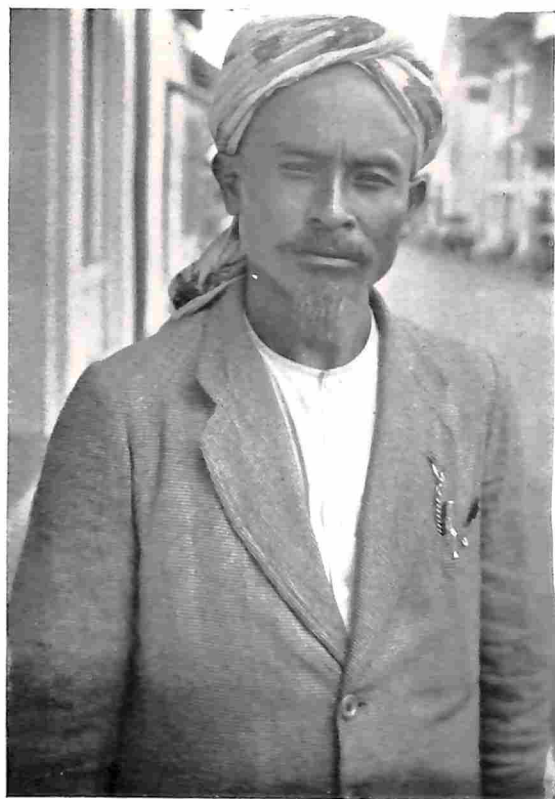

Foto G. Krugers

TYPE VAN EEN PELGRIMWERVER

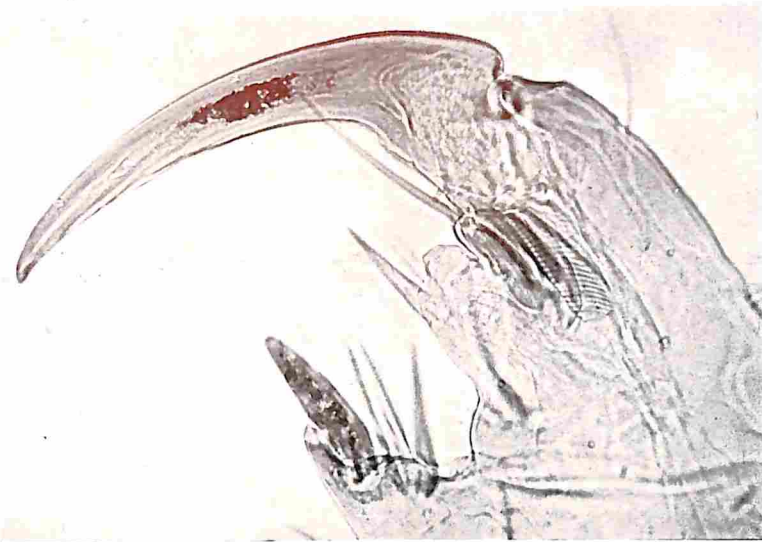

Foto C. Kooy
DE HUID EN HAAR VERZORGING... BIJ DIEREN. DE EINDKLAUW (KLIMSPoor) VAN DEN ACHTERPOOT VAN EEN HOOFDLUIS, WAARMEDE DEZE ZICH AAN DE HAREN VASTKLEMT ($\pm 700 \times$ VERGROOT)

doorstane gevaren en soms maanden, zelfs jaren van zwerfen op de reede van Djeddah aan, thans laten de groote stoomschepen er hun ankers vallen, die na een tocht van slechts een paar weken hun levende lading uit de havenplaatsen van Nederlandsch-Indië aanbrengen. Het avontuurlijke en heroïsche van den pelgrimstocht is daardoor ten deele verdwenen en om het getulbande hoofd van den toean hadji straalt na behouden terugkeer niet meer de nimbus van vroegere jaren. Want de aandrang naar het Heilige Land is in streken als Nederlandsch-Indië toegenomen, en tienduizenden zijn er jaar op jaar heengetrokken; zelfs vrouwen en kinderen hebben in grooten getale de vermoeienissen en de nog steeds groote gevaren van de reis doorstaan. Onder de Mohammedanen in Nederlandsch-Indië bestaat een groot verlangen naar het verrichten van den pelgrimstocht. Het is moeilijk te verklaren hoe dat zoo komt. Zij behooren tot de verst-afwonenden en de voor hen aan den tocht verbonden kosten zijn heel groot. Gerekend wordt dat een pelgrim uit deze gebieden duizend gulden gespaard moet hebben om de „haddj” op zéér bescheiden wijze te kunnen volbrengen. Een leven lang wordt vaak gespaard, land en vee en huis worden soms te gelde gemaakt, alle familie-leden dragen bij om het benodigde bedrag bijeen te kunnen brengen. Wat dringt tot een gehoorzaamheid aan dit gebod, die veel verder gaat dan de werkelijke inhoud daarvan? De volken van dezen Archipel zijn bekend om hun naïefsterk geloof. Arabië ligt héél ver, ze kunnen zich zoo'n land van droogte en zonder boomen niet voorstellen, ze scheppen er zich daarom een zeer fantastisch beeld van, evenals van zijn bewoners, „de buren van Allah”. Het bezoeken van heilige graven en het brengen van offers is populair. Voor velen komt er nog bij het verlangen eens weg te zijn van den druk der Westersche kafirregeering met al haar regelingen, bemoeiingen en eischen, weg naar het Land van den Islam. Voor anderen is het de gelegenheid om te bevredigen hun verlangen naar het nieuwe, het vreemde. Alleen op deze wijze kan zelfs de dessa-man een groote buitenlandsche reis maken, want hierheen is de weg gebaad en op dezen tocht kan hij overal met z'n taal terecht en vindt hij steeds nog makkers uit de eigen omgeving. Ook is er een niet onaanzienlijke groep, die haar kennis van den godsdienst wil vermeerderen. Zij leveren de „bibit” voor de Mekkaansche „Djawi”-kolonie, die in haar bloeitijd uit ± 10.000 leden bestond. Uit deze kolonie komen de godsdienstonderwijzers en -geleerden, die de steunpilaren zullen worden van de gemeente in hun vaderland. Ook komen er de pelgrim-werfers vandaan, de listigen, die het met de waarheid zoo nauw niet nemen en die regelmatig heen en weer reizen tusschen Mekka en Nederlandsch-Indië of die door middel van hun handlangers de groote propaganda voeren, welke ver doordringt in de afgelegen kampongs, en die onder de leuze: „Allah wil het” de geloovigen aanzetten tot het verrichten van de haddj. Tenslotte is er nog de groep van jeugdigen, van zuivere avonturiers, die gaat uit louter verlangen om wat te beleven en dit in een omgeving, waar niet knelt de band van het fatsoen en de schaamte voor de kennissen. VOOR DE POORT VAN HET HEILIGE LAND. Het is dus wel met een heterogene lading, bovendien nog samengesteld

uit alle groepen en talen van den Archipel, dat het vrachtschip van Nederland, Lloyd of Blue Funnel verschijnt op de reede van Djeddah. Van opwinding hebben de pelgrims den laatsten nacht niet meer kunnen slapen. Zij, die de kunst machtig zijn, hebben gezamenlijk bekende hoofdstukken uit den Qoraan gereciteerd, de salaats zijn uitvoerig en nauwkeurig gehouden, nadat men op de brug heeft laten informeren naar de juiste richting waarin Mekka ligt. Het lichaam is gereinigd en den geest heeft men door meditatie en gebed gestemd om Allah's wil te doen, en allen hebben biddende de formule uitgesproken dat ze van plan zijn om met een zuiver hart den pelgrimstocht naar Allah's huiste ondernemen en daar de riten te volbrengen die Hij door Zijn Profeet aan de geloovigen heeft doen voorschrijven. Voór de dag is aangebroken, staat men op het dek bijeen en ziet men uit in de richting waar straks het Heilige Land boven de kim zichtbaar zal worden. Als dan straks de Hollandsche Consul aan boord komt van het ver uit den wal geankerde schip, kijkt men over hem heen of spreekt uit de oogen de teleurstelling, dat ook op dit oogenblik en op deze plaats die aan het Westersche Gezag herinnerende figuur als een natuurnoodwendigheid weer voor hen staat. Wacht maar, straks zullen zij, die het beleven dat ze de terugreis weer aanvangen mogen, met andere blikken kijken naar hem, die vertegenwoordigt een wel on-moslimsch Gezag, maar toch een macht waarvan ze den goeden kant aan den lijve ondervonden hebben, juist in het „gezegende Mekka”. (Wordt vervolgd)

DE HUID EN HAAR VERZORGING.... BIJ DIEREN

DOOR Dr. H. ENGEL

(Slot)

WIJ hebben in het vorige nummer een en ander verteld over de huid der gewervelde dieren; hier willen we nog iets zeggen over die der insecten. Vliegenpooten, muggenvleugels en allerlei andere zaken waren het, die de 18e eeuwse liefhebbers door hun

fraai bewerkte mikroskopen (wie in de Artisbibliotheek komt, vergeet niet te vragen naar de fraaie, door de goede zorgen van Dr. van Seters gerangschikte collectie oude „vergrootglazen”) aan hun gasten ter bewondering voorlegden. Bewondering is het eerste gevoel, dat deze dingen opwekken, bewondering voor hun schoonheid, bewondering voor hun fijnen bouw en voor de minutieuze precisie van hun maaksel. Bewondering is het ook die spreekt uit de woorden van den 17e eeuwse Amsterdamer, den medicus Jan Swammerdam (geboren den 12en Februari 1637, gestorven den

Foto G. Krugers
INDRUKKEN UIT HET HEILIGE LAND VAN DEN ISLAM. EEN BIJ DE TERUGREIS VEEL WAARTE NEMEN TAFREEL: EEN PELGRIM DRAAGT ZIJN DOOR BERI-BERI VERZWAKTEN VADER NAAR BOORD

17en Februari 1680), die zijn leven wijdde aan het mikroskopisch onderzoek van de lagere dieren, gelijk zijn levensbeschrijver, de beroemde hoogleeraar Boerhaave, schreef: „Hij doorsogt lucht, water, aarde, land, veld, wyde, akkers, woesteny, duyn, rivierkant, strand, rivier, stilstaand water, meeren, zee, put, kruid, puynhoop, hollen, bewoonde plaatsen, jaa selvs geheime vertrekken: op dat hij de eyerkens, wurmkens, popkens, capellekens, sogte; haar nesten, voedsel, levenswyse, siektens, veranderingen, en versamelingen mogt leeren. En waarlijk hij heeft, in syn eerste jeugd, in dit alles ontdekt meer sekens en waaragtigs, dan de bekende Schryvers van alle de eeuwen te samen”. En wij zouden moeten zeggen, indien Boerhaave het hier

niet volgen liet: „Ik verhaal yet ongelovelyk, dog even wel zeer waaragtig: immers soo oordeelen de bequame Regters in dese”. Swammerdam dan, een mug beschrijvend, heeft ook den wonderlijken bouw van zijn vleugels gezien, en het is toeval, dat wij onze lezers, ditmaal ge-photographeerd met behulp van een modern mikroskoop, maar door iemand, evenzeer vervuld van enthousiasme als onze oude landgenoot, een

dergelijken vleugel kunnen vertoonen, eerst zooals zij zich bij een 60-malige vergrooting aan ons oog vertoont, vliezig, gesteund door tracheeën of ademhalingsbuizen (zie het eerste deel van dit opstel in het vorige nummer) en versierd met gesteelde schubjes, die veel duidelijker te zien zijn op de tweede afbeelding, de 625-malige vergrooting van den rand van den vleugel. En, een bewijs van de scherpste van het waarnemingsvermogen van onzen Swammerdam: zijn beschrijving kan nu nog gelden voor onze met zooveel volmaaktere techniek verkregen afbeelding. Hij schrijft dan: „Wat de vleugelen belangt, deselve syn soo elegant van maaksel, dat men bykans sig niet heerlykers kan imagineeren. Haar structuur bestaat ten deele uyt Longpypen, en ten deele uyt teere Vliesen, die alle doorsigtig syn. Haar figuur is langwerpig, haar couleür is glasagtig, dewelke hier en daar verdonkert wort door een seer groot getal van schob-

achtige en ruytsgewyse pluymkens, dat haar een seer groot cieraat geeft. De Vliesen deser Vleugelen syn alle tusschen de Longpypen, die deselve als soo veele Aderen of Senuen doorloopen, ingeplaatst geworden: en op deese Longpypkens, die alhier buyten het lighaam in de Vleugelen loopen, syn de langwerpige en dikbuykige Pluymkens tot haare opsmukking geplaatst geworden, dat soo op het

midden, in het begin, op het eynde, als in den omtrek van de Vleugelen plaats grypt, en niet onvermaaklijk te sien is. En om dit klaar te vertoonen, soo heb ik de Vleugelen naa proportie van alle andere deelen van de Mug op een nieuw, en nog wat grooter als voor deesen uytgebeeld; maar indien men se gansch in het groot wilde vertoonen, men sou verbaast staan van wegens de wonderen Gods, die daar in te sien syn. Want men sou aldaar bemerken, dat ieder van de beschreeve Pluymkens nog op een distincte steel stont, waar meede het met de Longpypkens vereenigt was. Gelyk ook dat het eene pluymke hier en daar grooter, korter, breeder, en ook anders als het andere was geplaatst geworden. naa

dat de order en het cieraat sulx vereyste. Soo men eenige afgebrooke Pluymkens ontmoette, men sou de steelen daar van nog op de longaderkens vinden. Maar boven al sou men in de Pluymkens selve haare structuur verwonderen: die meest alle met ses reguliere ribbekens, als door soo veele senuwkens, afgedeelt worden, en dewelk yder uyt een groot getal reguliere bolletjes bestaan. Dat men klaar bemerkt met het vergrootglas,

alsoo deese Pluymkens meede doorsigtig syn. Hoewel dat se op ver naa de [helderheid van het Vlies der Vleugelen niet en bereyken”. Aldus geeft onze, thans in zijn grootheid door de geheele wetenschappelijke wereld erkende, apothekerszoon woorden aan gevoelens van bewondering, die hem bij het aanschouwen dezer fijne structuren vervullen, een bewondering, die wij ten volle met hem deelen kunnen. Er zijn tegenwoordig kleine en goedkoope „mikroskoopjes” in den handel, die het een ieder gemakkelijk maken deze zaken zich en aan de zijnen eens voor te tooveren. Wij plaatsen het woord mikroskoop tusschen aanhalingsteekens, omdat deze goedkoope instrumentjes dikwijls geen echte mikroskopen zijn, maar eenvoudig sterke loupes. Maar wat doet dat er eigenlijk toe, wanneer men bedenkt hoe onze groote Leeuwenhoek en Swammerdam hun ontdekkingen deden met gewone vergrootglazen. Ja, men bezit in Utrecht één lensje van eerstgenoemde, dat 270 maal vergroot! Men

behoeft dus geen minachting te koesteren voor het woord loupe, al is ’t natuurlijk een echt mikroskoop een veel volmaakter instrument, en geeft het met zijn dubbel lenzenstelsel: één bij het waarnemend oog, het oculair, en één bij het waargenomen voorwerp, het objectief, een beter verzorgd beeld, en een grooter gezichtsveld dan de uit één stel lenzen bestaande loupe. Toch, in handen van een goed en geduldig waar-

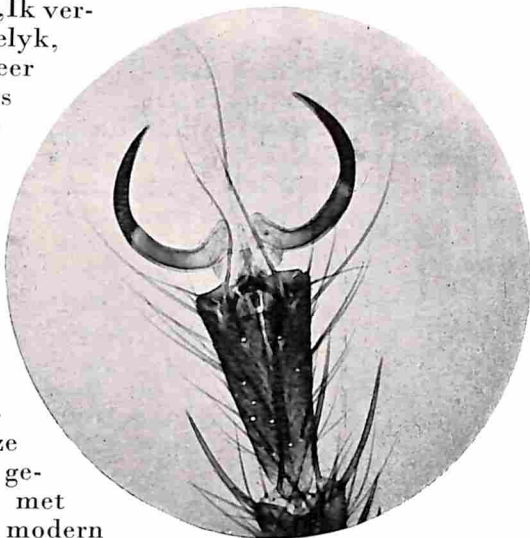

Foto C. Kooy

HET UITEINDE VAN EEN VLIEGENPOOT $\pm 60\times$ VERGROOT

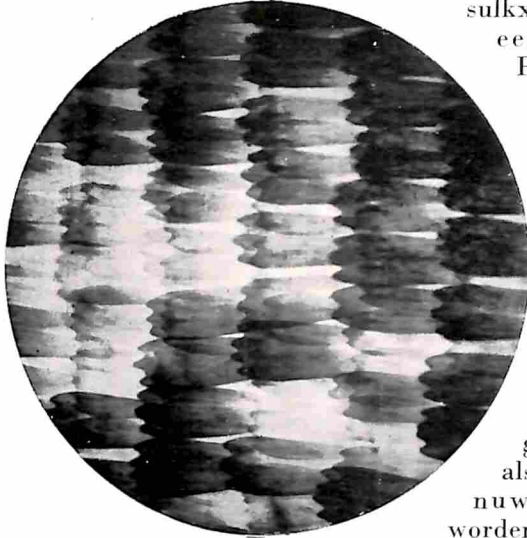

Foto C. Kooy

GEDEELTE VAN DE VLEUGEL VAN DE ATALANTA-VLINDER $\pm 350\times$ VERGROOT

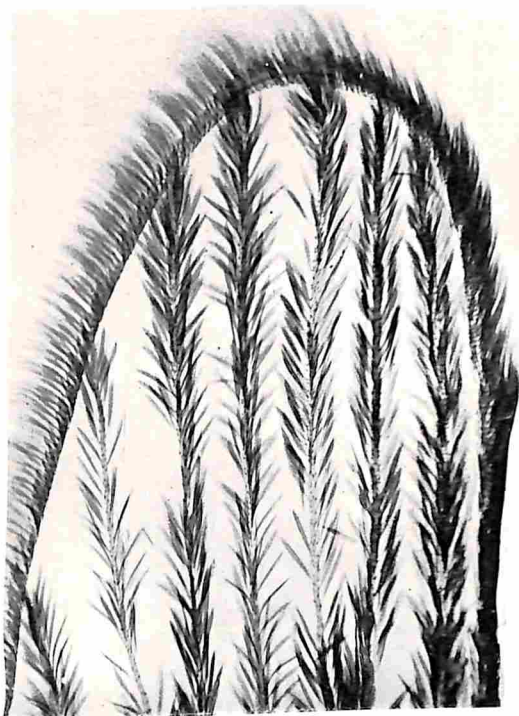

Foto C. Kooy

EEN STUKJE VAN DEN VLEUGEL VAN EEN MESTVLIEG. $62\times$ VERGROOT

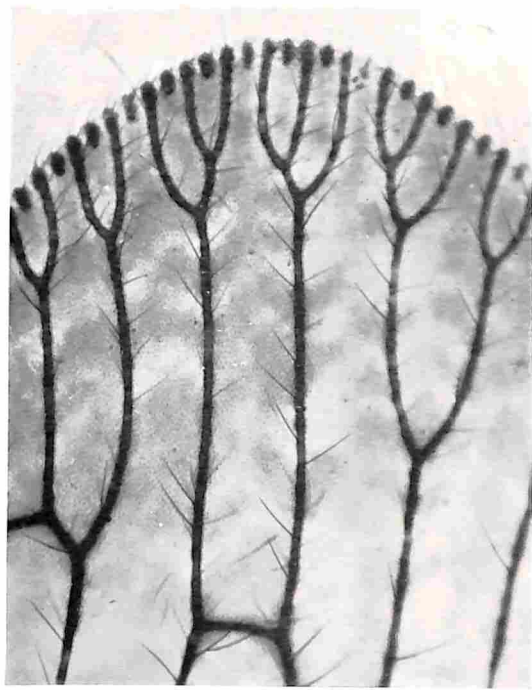

Foto C. Kooy

VLEUGEL VAN EEN STEEKMUG (CULEX) BIJ $60\times$ MALIGE VERGROOTING (Vgl. blz. 140)

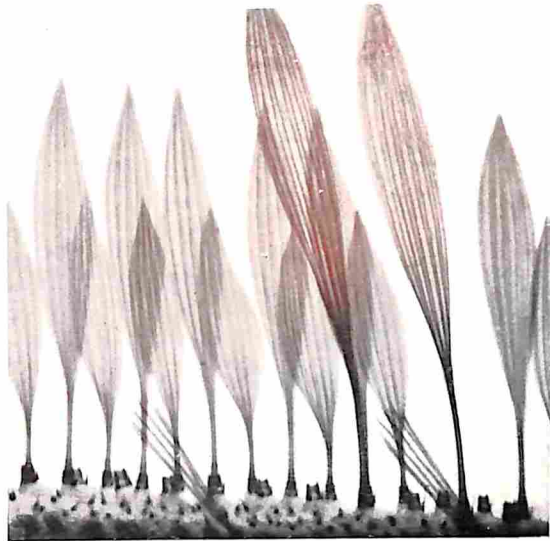

Foto C. Kooy
DE RAND VAN DEN VLEUGEL VAN EEN STEEK-
MUG (CULEX) BIJ 625-MALIGE VERGROOTING,
DIE GELEGENHEID GEEFT DEN FIJNEN BOUW
VAN DE GESTEELDE SCHUBJES TE BEWON-
DEREN

in het praeparaat weten te vinden, enz. ☼ Dan wordt ieder voorwerp een bron van vreugde, dan vinden we hoe alle georganiseerde leven tot in zijn fijnste bijzonderheden fraai en zorgvuldig is opgebouwd. Maar de kroon in die fijne structuren spannen wel de insecten. Deze bezitten namelijk, gelijk men weet, inplaats van een steunskelet in het lichaam, een uitwendig skelet, dat uit een hoornachtige stof, chitine genaamd, opgebouwd is. Dit chitine, verhoorde opperhuid dus kan men het noemen, laat de fijnste structuren toe. Ziet op de afbeelding (blz. 139) de afwerking van de minimaal kleine haartjes op den vliegendvleugel, alle ingeplant op de tracheënbuizen, die den vleugel zijn stevigheid verleen, en die, gelijk we in het eerste deel van dit artikel mededeelden, dus de verre uitloopers in de vleugels zijn van het sterk vertakte ademhalingsstelsel. Wanneer de vlieg zich na een larvenstadium en een popstadium doorgemaakt te hebben, uit de pophuid losgemaakt heeft om haar leven van volwassen dier te beginnen, worden de vleugels, die in de poppenhuid zorgvuldig opgevouwen lagen, eerst vliegklaar gemaakt, en dat geschiedt door ze met behulp van die ademhalingsbuizen te spannen. Doordat er lucht uit het lichaam in het buizenstelsel wordt gepompt, zetten ook de buizen in den vleugel zich uit, strekken zich en spannen zoo den vleugel. Het geheel was nog vochtig en soepel toen het uit de pophuid kwam, maar droogt, eenmaal geheel uitgespannen, snel op. Wanneer

nemer, is, een eenvoudige goede lens meestal méér waard, dan een uitstekend mikroskoop in handen van een onhandigen leek. Men moet de rust hebben om het beeld in het midden goed scherp te stellen, de belichting zoo te regelen, dat er zooveel mogelijk structuur in het beeld te zien is, men moet de geschikte plekken

het voor fijne structuren zoo uitermate geschikte chitine. Zou men ook dezen vleugel, gelijk met dien van de mug gedaan is, in plaats van 60 maal, 600 maal vergrooten, dan zou men ook deze heel fijne structuren in haar keurige volmaking en afwerking kunnen bewonderen. Men zie nog eens den sterk vergrooten muggenvleugel en lette op de kleine borsteltjes, die tusschen de groote gesteelde schubben den verdikten rand van den vleugel sieren! Men lette daar tevens op den fijneren bouw van de „groote” schubben, hoe deze tot in finesses afgewerkt zijn! Men bezie hiernaast eens de snede van een vlijmscherp scheermes en vrage zich af hoe wij er ons ooit op kunnen beroemen fijn werk te leveren, want onder het mikroskoop ziet dit laatste er uit als een verknoede zaag. ☼ Een geheel anderen bouw laten ons weer de fraai gekleurde en „gepoeierde” vlindervleugels zien. Het poeder, dat de kleur aan den vleugel geeft, en dat bij „afgevoegen”, oude exemplaren, of bij diegene, welke wat al te hardhandig gehanteerd zijn, den vleugel verlaat en hem doorzichtig vliezig achterlaat, blijkt te bestaan uit fraaie, platte schubben, met een kort steeltje op den vleugel vastgehecht en aan het uiteinde van een fraai gegolfd randje voorzien. En ieder schubje heeft zijn eigen fijne kleurnuance, die het doet verschillen van zijn burens, gelijk men het ook op onze photo zoo goed kan waarnemen, en alle te samen vormen zij zoo het fraaie kleurpatroon van den vlindervleugel. Men begrijpt niet hoe een mozaiek van zulke teere, naar men zou verwachten variabele bouwsteentjes, als geheel de zoo mathematisch constante tekening van den vlindervleugel vermag te vormen. Een ieder kent den gouden Nommervlinder of Admiraal, ook wel Atalanta of in deftig Latijn Vanessa atalanta L. genoemd, wier rups gedooft is op den brandnetel te leven, gelijk zijn naamgenoot, de snelvoetige prinses van Arcadië, met haar man Hippomenes gedooft was als leeuw Cybele's wagen voort te trekken. Toch, eens in haar leven wordt de ban opgeheven en mag zij als gulden vlinder in de stralen van de zon haar snelle, dansende vlucht uitvieren. En dan is het, dat zij zich het fraaie schubbenkleed aantrekt, dat wij hier onder de loupe genomen hebben. Venus was het, die haar deze gunst toestond, en waarlijk, perfecter schoonheid laat zich niet denken dan dit door de godin der schoonheid geschonken schubbenkleed. ☼ Toch zijn, al zou men dit uit onze beschrijving denken, niet alleen de vleugels der insecten de moeite van het vergrooten waard. Neen, het gehele lichaam is fraai en nauwkeurig geconstrueerd en tot in de fijnste details versierd. Nemen we den poot van een vlieg en zien onder het mikroskoop hoe deze een combinatie is van praktische en solide afwerking en volmaakt schoone uitvoering (het klinkt als de reclame voor een meubelfabriek), daarbij als geheel

men goed toe-
ziet, ont-
waart men
tussen
de aderen
op het
eigen-
lijke
vleugel-
vlies
regel-
matige
kleine
stipjes.
Ook dit
zijn
weer
fijne
stekel-
tjes, re-
gelma-
tige
vor-
mingen
van

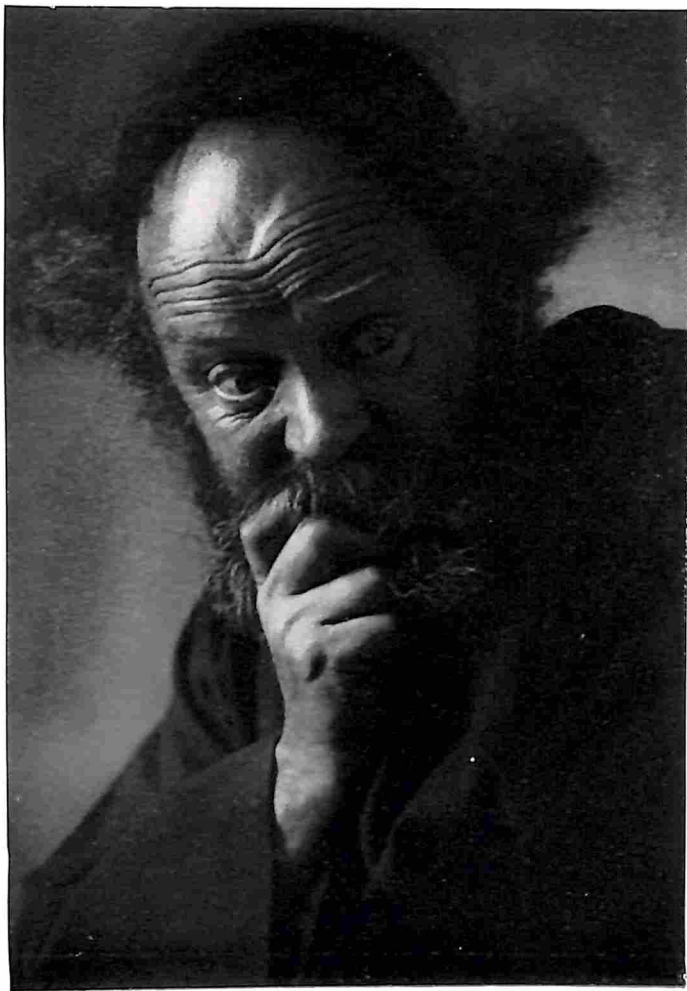
DEN AVOND VÓÓR DE PASSIESPELEN MARCHEERT DE MUZIEK DOOR DE STRATEN VAN OBERAMMERGAU

toch het eigenaardige, iet of wat afstootende karakter, dat de vlieg ons vertoont, behoudende. Twee scherpe, als Turksche zwaarden gekromde klauwen maken het pootje geschikt op alle mogelijke min of meer ruwe (mikroskopisch gesproken!) oppervlakken houvast te krijgen. Zien we goed toe, dan bemerken we achter die twee klauwen nog twee heel fijne, doorzichtige blaasjes of lapjes, die als een soort zuignapjes, zooals ook wij ze gebruiken tegen glas, het mogelijk maken voor de vlieg op alle gladde spiegelende vlakken en op zolderingen te loopen als op „den beganen grond”. ☼ De lange haren, die men op de poot ziet, maken het tastvermogen uitermate gevoelig, want beziet men ze goed, dan is elk van de haren aan zijn wortel door een wit cirkeltje omgeven, dit is een vliesje, dat bij de minste aanraking of beweging van het haar geprikkeld wordt. Wij bezitten overal in onze huid tastzintuigen, een insektenhuid is stijf en star, maar die vele haren maken het hem ten slotte toch mogelijk de fijnste waarnemingen tastend te verrichten. Bovendien dienen die haren er toe om als met een borstel het lichaam te reinigen. Zien we een vlieg stil zitten, dan begint zij ook al spoedig met zich op te poetsen. ☼ Dat ook bij deze dieren elk orgaan weer tot in zijn kleinste details een volmaakte aanpassing is aan de bijzondere levenswijze van zijn bezitter, blijkt al heel duidelijk, wanneer we naast den poot van de vlieg bijvoorbeeld dien van een hoofd Luis leggen. Hier zien we een heel groote klauw, die door een krachtige spier (men ziet hem op de photo op bladz. 138 in den poot verlopen en kan daaruit duidelijk afleiden, dat hij nog veel verder doorloopt) tegen een kleiner klauwtje gedrukt kan worden. Tusschen die twee klemt de Luis het haar, dat hij zich tot verblijfplaats gekozen heeft, en waarop hij, als een reparateur in een telefoonpaal, rondklimt. Een vergelijking van diens klimsporen met deze klauwen is niet misplaatst. Men heeft kunnen berekenen, dat een kleerenluis tot 2000 maal zijn eigen gewicht (ongeveer 1 mg) alleen met zijn voorpooten vasthouden kan gedurende een volle minuut! Ook in het onsmakelijke en verachtelijke is het wonder van de volmaakte constructie aanwezig. Wij gingen uit van de verzorging door Moeder Natuur van onze eigen huid, een verzorging die we haar terecht of ten onrechte trachten te verbeteren — we ontdekken hier, dat het bij die verzorging wel allereerst versmader dier uitmunt door een perfectie van uiterlijk, die het een, door de moderne zakelijkheid — waarschijnlijk ten eerste gewaardeerde, aparte schoonheid verleent, een perfectie van uiterlijk, waarmee dit versmader dier de concurrentie gemakkelijk aan kan met de

meest verzorgde menselijke schoonheid! Voor Haar zijn wij allen gelijk, versmader en versmader, zij behandelt ze met dezelfde uiterste zorgen, zij gaf slechts den eerste een klein kansje haar te verbeteren. Zou zij glimlachen om onze kinderlijke pogingen?

MARIA MAGDALENA (1930)

JUDAS (1930)

Oberammergau en zijn Passiespelen

DOOR P. J. A. LINTER

IN de Beiersche Alpen ligt, niet ver van de Oostenrijksche grens, het dal van de Ammer, waarin Oberammergau, het dorpje, welks naam elke tien jaar één zomer in den mond van honderdduizenden is. Dit dal was reeds aan de Romeinen bekend, want hun oude heerweg van Verona naar Germanië leidde hier doorheen. In later eeuwen behoorde „Ambrigo” aan de Welfen, vervolgens aan de Hohenstaufen, uit wier huis het aan de Wittelbachers kwam. Zeer veel dankte het dorp aan het beroemde klooster Ettal, dat, dicht in de buurt gelegen, in 1330 door keizer Ludwig der Bayer gesticht werd. Niet alleen dat Ettal een centrum van wetenschap en cultuur was, maar de abdij hielp ook mede aan het herstel van den grooten weg van Italië naar Augsburg en Nürnberg. De talrijke convoieën, die langs dezen weg de producten uit zuidelijke en oostelijke landen naar het Noorden brachten, hadden bij den steilen pas op de Rottstrasse extra-trekkrachten nodig, die geleverd werden door de „Rottmänner” uit Oberammergau. ☼ Eeuwen lang lieten deze convoieën dus heel wat trekloon achter in het dorpje, tot tengevolge van de grenzenloze verwarring in den Dertigjarigen Oorlog de handel zóó sterk achteruitging, dat deze bron van inkomsten vrijwel opdroogde. ☼ Het vele gebruik, dat van dezen verkeersweg gemaakt werd, had eveneens veel bijgedragen tot den opbloei van de houtsnijkunst te Oberammergau, welker producten gereeden aftrek vonden bij de vele langstreckende reizigers. Volgens de legende stamt deze volkskunst uit de 11e eeuw en reeds in de 16e eeuw genoot zij een roep, die op eeuwenlange traditie wijst. De houtsnijkunst vond hier dan ook een gunstig terrein voor ontwikkeling: een bevolking, die zich met groote liefde aan dergelijk werk wijdde, een lange winter, waarin er weinig in het boerenbedrijf te doen viel, groote

houtrijkdom en goede gelegenheid tot afzet der voortbrengselen. Langzamerhand werd de houtsnijkunst van Oberammergau een aan zooveel werk gevend bedrijf, dat het dorp zijn eigen handelshuizen had in de Scandinavische landen.

Rusland, Holland, ja zelfs in Spanje, waarin de heiligenfiguren, crucifixen en het speeigoed opgeslagen waren. Maar allerlei rampen maakten, dat mettertijd ook in de houtsnij-kunst de inkomsten minder rijkelijk gingen vloeien. ☼ Nog is Oberammergau — behalve zomer- en wintertoe-ristenoord — een dorp van houtsnijders en in de staatsvakschool voor hout-snijkunst heeft het een inrichting, waar-in het jonge geslacht opgeleid wordt tot houtsnijders, die geheel en al aan de eischen, welke de tijd aan hun kunst stelt, weten te voldoen. ☼ Nog een andere kunstuiging valt op bij een bezoek aan het dorp, en wel, dat van ettelijke huizen de muren beschilderd zijn. Vroeger was dit met zoowat alle het geval, maar zware branden hebben helaas veel verloren doen gaan. Vooral waren deze schilderijen het werk van den „Lüftlmaler“ Franz Seraph Zwink, die omstreeks het midden der 18e eeuw alle gebouwen in het dorp beschilderde. Op een keer beloofde hij een boerin een Mariafiguur te zullen schilderen in den-zelfden tijd, dat zij haar boter karnde. En werkelijk: toen de vrouw gereed was en kwam kijken, had de schilder juist de laatste hand aan zijn werk gelegd. — Nu nog zijn de kleuren van deze schilderijen zoo frisch, als toen zij 160 jaar geleden op de muren aan-gebracht werden. ☼ Maar, zooals reeds gezegd, Oberammergau is vooral be-kend als het dorp der Passiespelen,

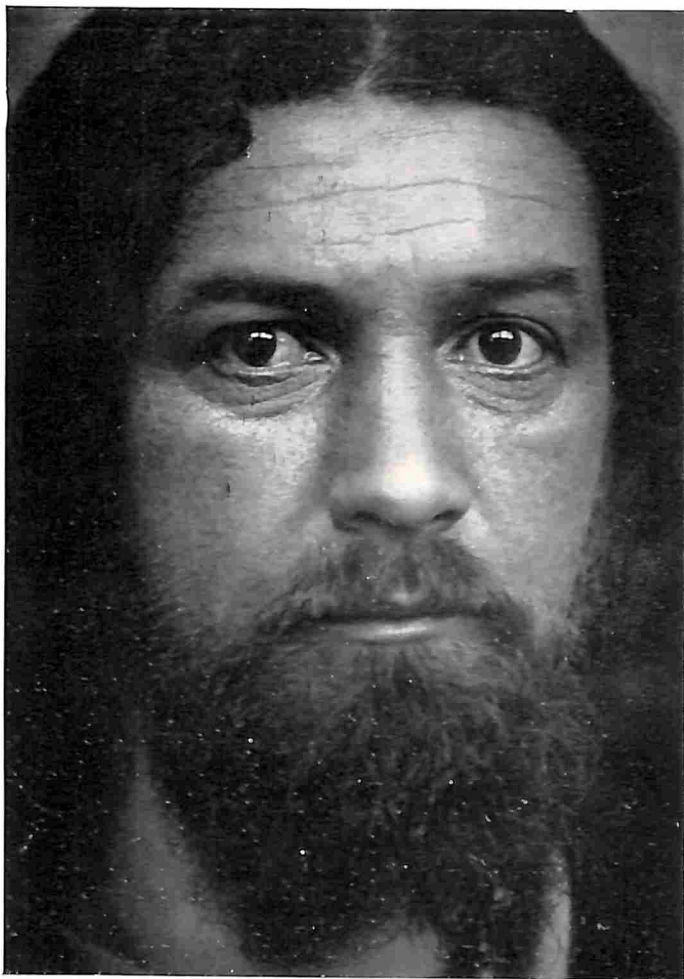
waarvan wij hier in het kort de geschiedenis willen op-halen. ☼ In de Deutsche landen woedt de Dertigjarige Oorlog en krijgsbenden brandschatten dorpen en steden. En alsof dit nog niet genoeg leed bracht, breken ziekten uit, epi-demieën, die heele streken ont-volken. Zoo ook hier in Opper-Beieren, waar de pest woedde en van dal tot dal verder om zich heen greep. De Zwarte Dood naderde ook het dal van de Ammer en het dorp Oberam-mergau, waar de vroede vadersen ijlings de hoofden bijeen staken om hun geboorteplaats te be-schermen tegen de nog meer dan den oorlog gevreesde ziekte. Geen mensch zou van buiten af het dorp binnen mogen komen, dag en nacht zouden de toe-gangen bewaakt worden. Maar de ziekte was listig en bediende zich van een dorpsgenoot om het plaatsje te veroveren. Het doodenboek der parochie noemt zijn naam: Kaspar Schisler. De-ze man was ergens in het nabije Loisachdal in dienst en had hier pestzieken verpleegd en slacht-offers begraven, tot de ziekte ook hem aangreep. Hij wist, wat hem te wachten stond, maar wilde vóór zijn dood vrouw en kinderen nog zien. Hij sloop langs een verborgen pasweg het dal binnen, bereikte ongezien zijn huis — en de ziekte met hem. ☼ In minder dan een jaar stierven nu bijna honderd men-schen in het dorp, mannen, vrou-wen en kinderen, en de parochie-doodenboeken van toen bevatten vele namen van oude Oberammergauer geslachten, waarvan thans nog leden hoofdrollen vervullen in de Pas-siespelen. ☼ Van dag tot dag steeg de nood en steeds meer menschen vielen ten offer. De bevolking werd radeloos. Toen

kwamen de „Zes“ en de „Twaalf“, de raad van het dorp, bij-een om te zien, hoe den vijand te keeren. Menschelijke hulp kon hier niet baten, de Hemel moest helpen. En de raad maakte zich op naar de kerk en zwoer de handen ineen geslagen, voor het altaar den heiligen eed: „voortaan alle tien jaar de Passietragedie op te zul-len voeren“. „En“, zeggen de kronie-ken, „van dat uur af is te Oberam-mergau geen mensch meer aan de pest gestorven“. ☼ Zoo werden ter nakom-ing van deze gelofte in het volgend jaar, in 1634, de spelen van het lijden en sterven van Christus te Oberam-mergau voor het eerst opgevoerd, al waren zij feitelijk ook reeds veel eerder bekend. De tekst, die tot het einde der 18e eeuw gebruikt werd, is tot het midden der 15e eeuw terug te voeren: trouwens, het zou onmogelijk geweest zijn, tusschen de gelofte en de eerste opvoering in 1634 een bruikbaren tekst te schrijven, goede spelers te vinden en repetities te houden. ☼ Sindsdien zijn zij geregeld elke tien jaar opgevoerd, ook in tijden van oorlog: alleen in 1920 werden zij ten gevolge van de tijds-omstandigheden verschoven tot 1922. ☼ De opvoering van het Passiespel te Oberammergau is voortgekomen uit het volk en was aanvankelijk ook bedoeld tot stichting van het volk: landelijk-eenvoudig was oorspronkelijk de op-zet, maar toen in het eerste kwart der vorige eeuw de spelen al grootere

bekendheid verwierven en, van omstreeks 1840 af aan, de toeloop van vreemdelingen steeds grooter werd, werd de spelleiding al meer omvattend. ☼ En thans, nu de Passie-spelen van Oberammergau een wereldnaam hebben, omvat de organisatie het geheele dorp, het-geen ook waarlijk niet te ver-wonderen is, indien men bedenkt, dat in de enkele maanden, waar-in de spelen opgevoerd worden, vele honderdduizenden vreem-delingen het dorp bezoeken en hier voor een groot deel over-nachten, daar de spelen van 8 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds duren, met een pauze van twee uren. ☼ De laatste cyclus op-voeringen vond plaats in 1930 en de eerstvolgende zou dus eigenlijk in 1940 zijn, maar ter gelegenheid van de driehonderd-jarige herdenking der eerste op-voering worden de spelen ook dit jaar gegeven. Behoudens een kort voorspel, dat voor deze ge-legenheid bijgevoegd is, blijft de tekst van Faisenberger onge-wijzigd, evenals de muziek van Rochus Dedler. ☼ Dedler is ook de componist van eenige „Stern-lieder“, die op Oudejaarsavond te Oberammergau gezongen wor-den bij het z.g.n. Sterrezingen, een gebruik, dat sinds eeuwen bestaat. Oorspronkelijk trokken op 6 Januari de Drie Koningen uit het Morgenland, kerstliede-ren zingend, van huis tot huis, waarbij zij op een langen stok een ster van hout of karton droe-

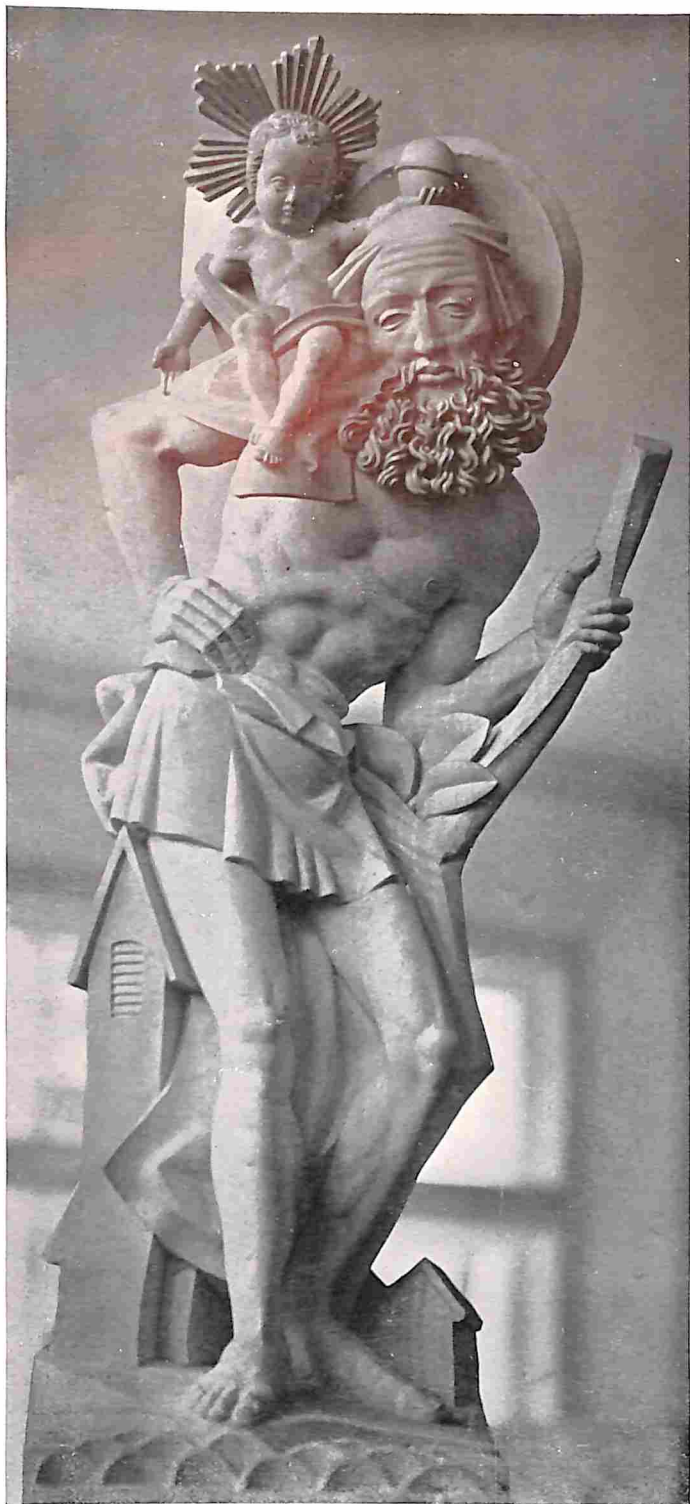

ANNI RUTZ, DE MARIA-VERTOLKSTER IN 1930 EN 1934

ALOYS LANG ALS CHRISTUS (1930). HIJ VERVULT OOK IN DE KOMENDE SPELEN DEZE ROL

gen. Langzamerhand wijzigde dit Sterrezingen zich aldus, dat het na het invallen der duisternis op Oudejaarsavond plaatsvindt, ter eere van den Heiland, en dat een groot gedeelte der bevolking met fakkels en lampions de koningen omstuwd, die voorafgegaan worden door muziekgezelschap

EEN WERK UIT DE HOUTSNIJSCHOOL TE OBERAMMERGAU: CHRISTOPHORUS

en zangkoor. In straten en op pleinen worden de Sterreliederen gezongen, waarin dank gebracht wordt voor verkregen zegeningen, en ook voor het Nieuwe Jaar de Hemelsche zegen afgesmeekt wordt. Klokslag middernacht wordt dit op het marktplaats met een vroolijken marsch ingezet. ☼ In 1930 werd een nieuw Passietooneel gebouwd, dat openlucht-tooneel gebleven is. Wanneer men in de toeschouwershal, die ongeveer 5200 zitplaatsen bevat, niet teveel vooraan zit, heeft men een prachtige achtergrond van beboschte bergen. Wie onder de lezers van „Buiten” de Passiespelen bezoeken gaat, denke er dus aan, een zitplaats ongeveer in het midden der hal of meer achterwaarts te nemen: het uitzicht op tooneel en achtergrond wordt beter en de goede accoustiek doet het gesproken wordt duidelijk verstaan. ☼ De spelers worden voor elken cyclus opvoeringen opnieuw gekozen en uit den aard der zaak worden de hoofdrollen aan hen toevertrouwd, die bij de repetitie in het „Uebungstheater” den grootsten aanleg toonden. Getrouwde vrouwen mogen echter

nimmer meespelen en meermalen komt het voor, dat een huwelijk uitgesteld wordt tot na de Passiespelen. De keuze vindt plaats na een plechtige mis in het mooie Rococokerkje. Vroeger was zij geheim, maar bij de laatste keuze, in October jl., werden door het „Passionsspielkomitee”, dat uit den voor deze gelegenheid uitgebreiden gemeenteraad (19 mannen, voorgezeten door den burgemeester) bestaat, de namen openbaar gemaakt. Wie bedenkingen tegen dezen of genen had, zou, deze bezwaren met bewijzen stavend, een ander kunnen voorstellen. Enkele der hoofdrollen worden weer vervuld door de spelers van 1930: zoo wordt Christus weer uitgebeeld door Aloys Lang, Maria door Anni Rutz, terwijl de rol van Petrus weder vertolkt zou worden door Peter Rendl, die echter in den loop der vorige week overleden is. De Judasrol wordt thans vertolkt door Hans Zwink, die van Johannes door Willi Bierling en in plaats van de vorige Magdalena-vertolkster, die intusschen in het huwelijk getreden is, werd Klara Mayr gekozen. Hun namen zijn een zomer lang in den mond van ontelbare bewonderaars, hun portretten verschijnen in dozijnen bladen en hun kunst wordt besproken in tal van bladen, die over de heele wereld verspreid zijn, maar niet tegenstaande dezen wereldroem blijven zij, die zij waren: eenvoudige menschen die zich met liefde wijden aan hun dagelijkschen arbeid en daarnaast, evenals hun voorvaderen, hun gaven in dienst stellen van hun religieuze gevoelens, zonder materieel gewin na te jagen, al zien zij voor het welzijn van hun dorp natuurlijk gaarne, dat hun spel groote belangstelling trekt. ☼ Achter het tooneel liggen de vele kleedkamers en bewaarplaatsen van requisieten, waar voor elken medespeler — en er zijn scènes, waarbij 500 à 600 personen mannen, vrouwen en kinderen op het tooneel staan — twee of drie costuums met toebehooren gereed hangen, in elk geval één voor mooi en één voor slecht weer, want de opvoering gaat bij elke weersgesteldheid door en sommige tooneelen komen bij regenweer of dreigend onweer juist uitstekend tot hun recht. ☼ Wat men ook in de kleedkamers vinden zal — poeder en schmink zal men er niet ontdekken. Dit is contrabande en alleen de bloedvlekken op de aan het kruis geslagen Christusfiguur zijn uit den aard der zaak met verf aangebracht. Ook pruiken worden niet gebruikt en dit is dan ook de reden dat vele Oberammergauers lange lokken dragen en den baard laten groeien. ☼ En thans maakt het dorp, dat daar aan den voet van de Kofel in het lieflijke Ammerdal ligt, zich op om tallozen op waardige wijze te ontvangen, die van overal ter wereld weer zullen samenstromen om hier de Christus-tragedie te beleven.

SOUVENIR

Terschelling

Wij zaten op den laatsten duinenrand.
Ver onder ons lag 't groene polderland
(het was Palmzondag) in de lentezon.
En achter 't land was, tot den horizon
de zee, lichtblauw en vlak en maatloos wijd:
een scheepje had zijn zeilen uitgespreid,
er vielen meeuwen in een gladde vlucht
stralend en wit uit de verliefde lucht
Er was een kind, dat uit de verte riep
die stem maakte de stilte broos en diep

Ws.

OBERAMMERGAU IN DEN WINTER

Een mooie nieuwigheid

MEN zou als leek ongetwijfeld aan deze nieuwe, Amerikaansche aanwinst, die sinds een paar seizoenen in den handel is, een geweldig succes voorspellen, het grootste van wat er door de nieuwe aanwinsten te behalen is. Of dit zoo zal uitkomen, moet de toekomst nog leeren: zeker is het, dat iedereen zonder uitzondering onder de bekoring moet komen van deze prachtige bloemen. ☼ Door selectie is de dubbele, of beter gezegd half- of driekwartdubbele vorm ontstaan; dat wil zeggen, dat onder de gewone enkele *Tropaeolum lobbianum*, de welbekende O. I. Kers, opeens bloemen voorkwamen die min of meer dubbel waren. Dat verschijnsel was te merkwaardig om te laten voorbijgaan en men heeft de planten, waaraan zulke bloemen voorkwamen, afzonderlijk gehouden en er zaad van gewonnen tot in het tweede en derde geslacht op z'n minst! ☼ Door steeds weer uit alle nakomelingen de niet volkomen geslaagde te verwijderen en de andere verder te kweken, is er tenslotte een hoeveelheid zaad gewonnen, dat „vast” was, waaruit dus planten zouden komen met de bedoelde half- en heeldubbele bloemen — tot een zeker percentage natuurlijk, want 100% van de nakomelingen valt nooit volkomen zuiver uit! Daarvoor zou vegetatieve vermeerdering noodig zijn, wat we bij eenjarige planten nu eenmaal zelden of nooit doen. ☼ Deze nieuwe *Tropaeolum Golden Gleam*, als „Goudglans” bij onze kwekers bekend, heeft enorm groote, warm okergele bloemen, van die eigenaardige fluweelige tint, welke speciaal *Tropaeolum* en in sterker mate nog *Zinnia*'s bezitten. De bloemen zijn half-, driekwart-, of geheel dubbel en hebben een eigenaardigen geur, heel anders dan die van de gewone O. I. Kers, veel zoeter en honingachtiger. Plomp of log zijn ze allerminst: integendeel, in een vaas voldoen ze beter dan de enkelbloemige *Tropaeolum*, tenminste wat vorm aangaat; in kleurenrijkdom winnen de gewone soorten het natuurlijk. ☼ De takken van *Tropaeolum Goudglans*, de ranken beter gezegd, worden halfhoog, juist op die prettige hoogte die iedereen in zijn tuin gebruiken kan: we kunnen de ranken zonder bezwaar laten kruipen, maar ze ook tegen een hekje opleiden. Hoe gemakkelijk O. I. Kers in de behandeling is, weten we allemaal. Te vetten grond mogen de planten niet eens hebben, dan maken ze enkel blad en geen bloem. Bij voorkeur hebben ze lichte, warme grond en een zonnige plaats. We kunnen in het voorjaar dadelijk buiten zaaien, maar niet dichter bijeen dan 25 cm.

L. S.

LATHYRUS ODORATUS

(Slot van bladz. 135)

NOG is men daar jaarlijks mee bezig, en 't zijn vooral de Engelsche en in de laatste jaren ook de Californische soorten, die de algemeene aandacht trekken. Groote hoeken van één soort en kleur worden daar geplant, nauwkeurige selectie wordt toegepast, alles wordt gedaan om een zuiver ras te krijgen met groote, goed gevormde bloemen. Daar deze zaadcultuur zeer bewerkelijk is, spreekt het van zelf dat goed zaad nogal prijzig is. Doch waarschuwen we reeds meermalen om zaden alleen bij betrouwbare firma's te koopen. Voor *Lathyrus* is een waarschuwing dubbel noodig. Er is n.l. zeer veel zaad in den handel, waar men heel weinig aan heeft, kleine bloemen, korte stelen, bonte kleuren. Neen, als men werkelijk iets goeds wil hebben,

moet men de Spencer-soorten bestellen, heel mooi zijn o.a. Debutante (zalmrood), Pinkie (donkerrose), Crimson King (donker-rood), Blue Flame (donkerblauw), Avalanche (sneeuwwit), Powerscourt (lavendelblauw), King Manuel (donkerbruin). De *Lathyrus* behoort evenals de gewone Erwt tot de familie der vlinderbloemigen. In 1699 werden de eerste zaden uit Sicilië naar Engeland gezonden en van daar uit ontving Casper Commelin te Amsterdam er een aantal. Vooral in Engeland werden door verschillende kwekers vele nieuwe soorten gewonnen, doch 't was eerst in 1900, dat de groote opkomst der *Lathyrus* begon. In 1901 slaagde den heer Silas Cole, tuinbaas bij Graaf Spencer, er in, de eerste *Lathyrus* met recht opstaande gegolfde vlag te winnen en van toen af ging het met rassche schreden voorwaarts. Thans wordt ook de cultuur hier te lande op groote schaal uitgeoefend. Doordat men ze ook zeer veel in kassen kweekt, kan men de bloemen een groot gedeelte van het jaar verkrijgen. ☼ En hoe staat het nu met de *Lathyrus* in den liefhebberstuin? Dat is nog maar zoo, zoo: veelvuldig treffen we ze in ieder geval al niet aan. Natuurlijk heeft dat een oorzaak; men is n.l. algemeen van opinie dat de cultuur bij-

zonder moeilijk is. Toch is dat geenszins het geval. Zeker, het kweken van tentoonstellings exemplaren valt direct nog niet mee, doch laten we dat liever aan de kwekers en de tuinbazen over. ☼ De goede tijd om te zaaien is nu aangebroken. Men kan er reeds half Maart mee beginnen, en er tot half Mei mee doorgaan, zoodat men steeds opvolgenden bloei verkrijgt. Hoe eerder men echter zaait, des te rijkeren bloei kan men verwachten. *Lathyrus* houdt van een zonnige, open standplaats, zoo dat de wind er nog eens door kan waaien. Ze groeien het best op een lichte kleigrond, doch ook op hooge zandgronden zijn goede resultaten te bereiken, als we maar voor voldoende voedsel zorgen. Zaaien we op rijen, langs rijshout, gaas of hekken, dan kunnen we volstaan met het graven van een 50 cm breede voor, die we op een diepte van minstens 60 cm los maken. Op deze diepte brengen

we de noodige stalmest, want staat de *Lathyrus* in bloei, dan hebben ze het meeste voedsel nodig, de wortels zijn dan op die diepte aangeland. Natuurlijk mengen we ook door den bovengrond een weinig mest, om ze op dreef te helpen. De zaden zaait men op een onderlingen afstand van 20 tot 25 cm. Zoodra ze beginnen te ranken, helpen we ze even met een bandje of draadje, zoodat ze in de gewenschte richting groeien. Later trekken we er nog een paar katoendraden langs, zoodat ze door de zwaarte niet ombuigen. Op droge gronden moeten we voor voldoende water zorgen; we maken er een geultje langs, waarin we het water laten lopen. Geregeld een beetje water is geheel verkeerd. Tijdens den bloei kunnen we in dat zelfde geultje nog wat vloeimest laten lopen. Zoodra ze in bloei staan, kunnen we naar hartelust snijden, want hoe meer men snijdt, des te beter voor de volgende knoppen. Wil men vroeg bloeiende *Lathyrus* hebben, dan moeten we ze reeds in October in potjes zaaien. De plantjes worden dan 's winters in den kouden bak min of meer vorstvrij overgehouden, bij open weer veel luchten. Goed afgehard en dan begin Maart buiten uitgeplant, zullen ze geruimen tijd vóór de voorjaarszaailingen bloeien. Is men ertoe in de gelegenheid, dan is de laatste methode wel de meest aanbevelingswaardige. Er zijn nog enkele andere soorten *Lathyrus*, doch deze zijn voor den liefhebber van weinig beteekenis. We willen alleen nog opmerken: snijdt uw bloemen 's morgens vroeg als ze droog zijn, en plaatst ze zoo snel mogelijk in het water.

Foto van Tubergen

TROPAEOLUM GOUDGLANS (DUBBELE O.-I. KERS)